

Ладані В.О.

Консолідація політико-партійного простору Угорщини в період постсоціалістичної трансформації

У статті розглядаються процеси зародження та розвитку плюралізму в політико-партійному просторі постсоціалістичної Угорщини. Визначається інституційна еволюція угорської партійної системи в ході демократичної трансформації (1989–2016 рр.), а саме: початкова багатопартійність, система поміркованого плюралізму, партійний плюралізм на двоблоковій основі й партійна система з домінуючою партією. Визначаються фактори централізації партійної системи за результатами останніх парламентських виборів (2010 р., 2014 р.).

Ключові слова: Угорщина, партійна система, ФІДЕС, УСП, постсоціалізм, трансформація.

В статье рассматриваются процессы зарождения и развития плюрализма в политико-партийном пространстве постсоциалистической Венгрии. Определяется институциональная эволюция венгерской партийной системы в ходе демократической трансформации (1989–2016 гг.), а именно: начальная многопартийность,

система умеренного плюрализма, партийный плюрализм на двухблоковой основе и партийная система с доминирующей партией. Определяются факторы централизации партийной системы по результатам последних парламентских выборов (2010 г., 2014 г.).

Ключевые слова: Венгрия, партийная система, ФИДЕС, ВСП, постсоциализм, трансформация.

The article deals with the processes of establishment and development of political parties' pluralism in post-socialist Hungary. The author points out institutional evolution of Hungarian party system during democratic transformation (1989–2016), it being as follows: initial multi-party system, the mild pluralism system, party pluralism on the double coalition basis, and dominant party system. The article also elucidates the party system's centralisation factors according to the results of recent parliamentary elections (2010, 2014).

Key words: Hungary, party system, Fidesz, HSP, post-socialism, transformation.

УДК 329.8+321.02 (439)

Ладані В.О.,
здобувач кафедри політології і
державного управління
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет»

Суспільно-політична трансформація в країнах колишнього «соціалістичного табору» наприкінці 1980-х рр. заклали початок лібералізації та демократизації колись авторитарних політичних систем. Одним із найбільш дієвих інструментів закріплення і сталого функціонування демократичних політичних інститутів стали нові плюральні партійні системи. Не винятком із загальних тенденцій розвитку постсоціалістичних демократій стала й Угорщина.

Дослідження особливостей трансформаційних процесів на постсоціалістичному й пострадянському просторі залишається однією з найбільш поширених наукових проблематик сучасної політичної науки. Відтак розгляд різних аспектів еволюції партійної системи в постсоціалістичній Угорщині є предметом зацікавлення низки вітчизняних науковців. Серед найбільш актуальних досліджень визначеної проблеми можна виділити наукові доробки Є. Гайданки, М. Головатого, Є. Кіш, М. Товта, Д. Ткача, І. Черленяка та ін.

Мета статті полягає у визначенні інституційних особливостей розвитку політико-партійного простору Угорщини в постсоціалістичний період.

Відповідно до обраної мети, окреслено основні завдання цієї проблеми:

– визначити й пояснити основні етапи становлення багатопартійної системи в Угорщині (1989–2016 рр.);

– охарактеризувати електоральні цикли, що передусім вплинули на формат сучасної угорської партійної системи (1990 р., 2010 р., 2014 р.);

– проаналізувати сучасну модель партійної системи Угорщини.

Загалом на кінець 1980-х – початку 1990-х рр. в Угорщині склалися достатньо сприятливі умови для розвитку партійної системи на плюральній основі. Структурною основою початкових умов розвитку багатопартійності стали загальнодержавний курс на лібералізацію та поступова руйнація партійної владної монополії Угорської соціалістичної робітничої партії (далі – УСРП). Водночас сучасна партійна система Угорщини формувалася понад 20 років і, визначаючись внутрішньополітичною кон'юнктурою, закріпилася як центральний політичний інститут країни в процесі прийняття владних рішень.

Можна виділити такі етапи розвитку і становлення партійної системи Угорщини в постсоціалістичний період:

1. I етап (1989–1990 рр.) – початкова багатопартійність. В умовах сприятливої законодавчої бази в країні відновлюється багатопартійність двома шляхами:

а) інституційно-організаційна трансформація опозиційних рухів у політичні партії, найбільш впливові – Союз вільних демократів (далі – СВД), Угорський демократичний форум (далі – УДФ). Ці партійні суб'єкти були носіями ліберально-демократичної ідеології, що закріплена в програмних документах;

б) відновлення діяльності політичних партій, які діяли в Угорщині до заборони багатопартійності комуністами в 1948 р. Окрім того, з 1989 р. на іде-

ологічній основі УСРП з'являється Угорська соціалістична партія (далі – УСП) – одна з найбільш впливових у постсоціалістичну добу.

У період системної лібералізації 1989–1990 рр. багатопартійна система Угорщини починає інсталюватись, але за умови відсутності виборчого процесу визначити тип партійної системи є достатньо складно. Передусім для партійної системи властиві базові ознаки атомізованої багатопартійності: перехідний політичний режим, відсутність впливової партії/групи партій, загальна нестабільність політичного центру. Напередодні проведення перших альтернативних виборів навесні 1990 р. всього зареєстровано 65 політичних партій [6, с. 40–49].

2. II етап (1990–1994 рр.) – багатопартійна система поміркованого плюралізму. Угорський парламент I скликання позначився достатньо високою стабільністю, особливо враховуючи достатньо високу нестабільність доби постсоціалізму. Домінуючими партійними суб'єктами стали УДФ і СВД при дієвій опозиції УСП. Інституційними ознаками угорської моделі багатопартійності закріпились демократичний політичний режим, представництво в парламенті небагатьох партій (6), домінування доцентрових тенденцій (правоцентристський уряд Йозефа Анталла).

3. III етап (1994–2010 рр.) – багатопартійна система поміркованого плюралізму на двоблоковій полюсній основі. Склад парламентів п'яти наступних скликань підтверджує загальну стабільність партійної моделі поміркованого плюралізму. Водночас у політико-партійному просторі викристалізувалось поетапне домінування лівої УСП та правої/правоцентристської ФІДЕС і очолюваних ними партійних блоків. Безпосередня практика формування парламентської більшості засвідчує необхідність партій залучатися підтримкою третіх політичних сил. У таких умовах складається угорський варіант двоблокової партійної системи на інституційній основі поміркованого плюралізму.

4. IV етап (2010–2016 рр.) – багатопартійна система поміркованого плюралізму з домінуючою партією. Результати двох останніх парламентських виборів і загальна конфігурація партійного простору засвідчили суттєві зміни у форматі партійної системи Угорщини. Однозначною домінантою стає ФІДЕС, яка на виборах здобуває абсолютну більшість. ФІДЕС фактично одноосібно формує склад уряду та призначає Президента країни. Разом із тим у країні зберігаються всі необхідні атрибути системи поміркованого плюралізму з гарантованими правами опозиції.

Показово, що перші парламентські вибори в Угорщині пройшли у два тури – 25 березня та 8 квітня 1990 р., засвідчили загальну трансформацію політичної системи в бік демократії. У країні було кардинально оновлено склад політичної еліти, адже із загальних 386 депутатів 350 обира-

лись уперше [1, с. 141]. У більшості це представники партій із опозиційного антикомуністичного руху кінця 1980-х рр.

Елементами стабілізації партійної системи Угорщини стали передусім умови виборчого процесу. Так, було встановлено прохідний виборчий бар'єр у 4%, який фактично унеможливив прохід до Державних Зборів не загальнонаціональних і фінансово нестабільних партій. Із 66 офіційно зареєстрованих партій участь у парламентських виборах задекларували 65. У підсумку реальну участь у виборчих перегонях взяли тільки 12 партійних суб'єктів із 19 допущених до виборчих змагань [2, с. 88–89]. Основною причиною стала неможливість сформуванню партійний список – від збору обов'язкових 750 попередніх підписів виборців на свою підтримку до висунення загальнонаціонального списку кандидатів у всіх регіонах.

Незважаючи на загальну стабільність парламентських та урядових інститутів, період 2006–2009 рр. стає найбільш кризовим у постсоціалістичній історії Угорщини. У центрі політичного скандалу опинився голова соціалістичного уряду Ф. Дюрчань, записи розмов якого були оприлюднено в засобах масової інформації (далі – ЗМІ): неправдиве звеличення показників в економіці та свідомий обман власних виборців з метою перемоги на виборах. Це викликало хвилю невдоволення й громадського опору, що проявилось у масових антиурядових демонстраціях. Так, у столиці країни збиралось близько 15–20 тис. мітингувальників, а заворушення тривають близько року (вересень 2006–2007 рр.) [3].

Останні вибори до Державних Зборів проведено на основі виборчого законодавства 1989 р., відбулись у два тури – 11 і 25 квітня 2010 р. Загальний розклад політичних сил було збережено, адже основна боротьба ведеться між ФІДЕС та УСП. Загалом до складу парламенту пройшли 4 політичні сили [5].

У парламенті формується правоцентристська коаліція під проводом ФІДЕС, причому партія отримує 263 депутатські мандати (близько 68% місць), що дає змогу контролювати конституційну парламентську більшість, прем'єр-міністром обирається Віктор Орбан.

Крім зміни конфігурації партійної системи в Угорщині в бік поміркованого плюралізму з домінуючою партією, парламентські вибори 2010 р. засвідчили такі загальні тенденції:

1) до складу Державних Зборів не пройшли традиційні парламентські партії попередніх років УДФ і СВД, з діяльністю яких ототожнюється національно-демократичні змагання кінця 1980-х рр.;

2) поступово електоральний простір захоплюють нові політичні сили: вперше до парламенту проходять праворадикальний рух «Йоббік» і партія зелених ЛМП. Кожна з нових політичних сил

потенційно виглядає достатньо потужним гравцем у політико-партійному просторі. Підтвердженням цьому є результат, який отримали «Йоббік» на виборах до Європарламенту у 2009 р. – 14,7% голосів виборців (3 мандати із загальної квоти Угорщини в 21 депутат) [2, с. 90].

Останні на сьогодні парламентські вибори в Угорщині пройшли 6 квітня 2014 р. й суттєво вплинули на загальний формат політичної системи країни. Вибори до Державних Зборів відбулись на новій виборчій основі відповідно до змін, унесених у виборче законодавство у 2011 р. Крім прийнятих змін, протягом 2012 р. парламентською більшістю під проводом ФІДЕС було здійснено декілька процедурних доповнень і поправок до виборчого процесу, а саме: заборона проводити виборчу кампанію у приватних ЗМІ та Інтернеті, скорочення тривалості виборчої кампанії до 50 днів, збільшення термінів «виборчої тиші» перед голосуванням до 8 днів і відповідна заборона оприлюднення в ЗМІ результатів соціологічних досліджень. Разом із тим через тиск з боку Європейського Союзу (далі – ЄС), що вбачав у змінах виборчого законодавства утиски опозиції та внутрішнього супротиву політиці ФІДЕС, відповідні зміни не були апробовані в ході виборів. На початку 2013 р. Конституційний Суд Угорщини визнав прийняті парламентом виборчі закони неконституційними.

Загальний підсумок виборів до Державних Зборів 2014 р. засвідчив сталий характер розвитку в Угорщині багатопартійної системи з домінуючою партією. Усього парламентськими стали чотири політичні сили – ФІДЕС/ХДНП, «Єдність» (УСП), «Йоббік», зелені ЛМП [4]. Основна інтрига виборів зберігалась довкола питання збереження ФІДЕС конституційної більшості в парламенті. У підсумку правоцентристський блок ФІДЕС/ХДНП здобуває 134 депутатські місця, утримуючи парламентську більшість у понад 2/3 складу Державних Зборів (близько 66% від загального складу). Варто відмітити фактично рівномірний розподіл голосів електорату ФІДЕС в одномандатних округах і за національним партійним списком – 44,1% та 44,8%, відповідно, що свідчить про консолідований характер правоцентристського електорату. Повноваження прем'єр-міністра було продовжено лідеру ФІДЕС Віктору Орбану.

На основі політологічного аналізу партогенезу можна визначити особливості конфігурації політико-партійного простору постсоціалістичної Угорщини:

1. Плюральність партійної системи Угорщини напряму залежить від рівня ліберальності політичного режиму. З початком системних демократичних перетворень наприкінці 1980-х рр. в Угорщині складається оптимальна модель «перезавантаження» партійної системи: альтернативні парламентські вибори 1990 р. засвідчують повну перемогу опози-

ційних сил. Прямими наслідками перших вільних парламентських виборів стали інституційні зміни на двох рівнях:

– ротація політичних еліт: на зміну партійній комуністичній номенклатурі приходять представники нових демократично орієнтованих політичних сил (парламентська більшість, урядові структури, вертикаль виконавчої влади тощо);

– зміна формату партійної системи: трансформація однопартійної системи в бік плюральної багатопартійності.

2. Для партійної системи Угорщини характерним є високий рівень консолідації. Перехід від одно- до багатопартійної системи відбувся в країні за прямою транзитивною моделлю: від початкової багатопартійності до багатопартійної системи поміркованого плюралізму. Специфікою розвитку угорського партійного простору стала відсутність перехідного етапу нестійкої атомізованої багатопартійності, що властиво більшості транзитивних країн.

Протягом перших 20 років партійна система постсоціалістичної Угорщини розвивається у форматі поміркованого плюралізму, хоча з певними модифікаціями. Партійна боротьба в основному ведеться між двома політико-ідеологічними полюсами (блоками) – лівоцентристською УСП та правоцентристською ФІДЕС. Починаючи з 2010 р., ФІДЕС оформляється домінантою в партійній системі, що призводить до зменшення загального рівня консолідації. Серед основних причин зниження плюральності угорської партійної системи можна виділити низький рівень політико-партійної конкуренції, що зумовлено парламентською монополією ФІДЕС, перманентними змінами законодавства й загальними електоральними настроями.

3. Для постсоціалістичного формату партійної системи Угорщини характерний значний рівень впливу спадкоємиці комуністичної УСРП – УСП і стала електоральна підтримка соціалістів. Підтвердженням тому є, по-перше, статус УСП як парламентської партії протягом усіх 7 виборчих кампаній, по-друге, здатність сформувати лівоцентристські уряди протягом 1994–1998 рр., 2002–2010 рр.

Водночас високий рівень владної участі УСП став можливим у кризових умовах здійснення необхідних економічних реформ, особливо протягом 1990-х рр., а саме: проведення приватизації, розвиток підприємництва, залучення масштабних іноземних інвестицій тощо. На початку 2000-х рр. соціалістичні уряди створили належні інституційні умови для інтеграції Угорщини в ЄС. Відмічаючи загальний вплив соціалістів на політичну систему перехідної Угорщини, можемо констатувати, що УСП утвердилась як політична сила соціал-демократичного взірця. Керівникам УСП вдалось здійснити кардинальну політико-ідеологічну еволюцію: відмова від авторитарних однопартійних ідеалів

УСРП й розвиток угорського варіанта соціал-демократії.

4. Принцип двоблоковості у формуванні парламентської більшості позначився на засадах функціонування урядових структур. Уряд формується циклічно на двополюсній ідеологічній основі відповідними політичними коаліціями:

– лівоцентристський склад уряду: 1994–1998 рр., 2002–2010 рр.;

– правоцентристський склад уряду: 1990–1994 рр., 1998–2002 рр.

Окремо варто виділити формування парламентської більшості й урядових структур у період 2010–2014 рр., 2014 р. В угорському партійному просторі домінує правоцентристська ФІДЕС, яка володіє конституційною більшістю в Державних Зборах і призначає склад уряду на чолі з Віктором Орбаном.

5. Сучасний тип партійної системи Угорщини можна визначити як багатопартійну з домінуючою партією – ФІДЕС. Ця форма організації партійного простору має подвійну інституційну природу в контексті загального рівня консолідації політико-партійного простору сучасної Угорщини.

З одного боку, умовна «однопартійність» на ліберальній партійній ідеології центру суттєво підвищує рівень стабілізації партійної системи загалом. До конкурентоспроможних політичних партій належать максимум 3–4 політичні сили, які делегують своїх представників до складу парламенту. Реальна боротьба в ході парламентських виборчих кампаній ведеться ФІДЕС за збереження більшості 2/3 у складі Державних Зборів. В умовах такої політичної конкуренції Угорщина отримала політичну еліту з високим рівнем легітимності, стабільні урядові кабінети й незмінний правоцентристський курс на поглиблення європейської інтеграції країни.

З іншого боку, будь-які тенденції до однопартійності потенційно призводять до монополізації влади та відходу від нормативних принципів демократії. Зберігаючи основи демократичного політичного режиму, Угорщина має певні ознаки деформації партійної системи: конституційно-політичний

процес спрямований на підтримку провладної сили, фактична відсутність дієвої опозиції, націонал-консервативна радикалізація політико-партійного простору тощо.

У підсумку в Угорщині складається й функціонує слабо конкуруюча партійна система зі збереженням усіх незмінних інституційних атрибутів багатопартійності та плюралізму. Потенційною загрозою високому рівню демократичної консолідації політико-партійного простору є безальтернативність представництва ФІДЕС у всіх вищих владних ешелонах країни – парламент, прем'єр-міністр, Президент. Крім того, за ініціативи провладної політичної сили в Угорщині були прийняті суттєві зміни до виборчого законодавства, що викликало неприйняття з боку демократичної спільноти ЄС і звинувачення лідерів ФІДЕС у прагненні до утримання влади за рахунок маніпулювання нормами електоральної демократії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України : [монографія] / [Ю. Остапець, Є. Гайданка, А. Ключкович, Н. Марадик]. – Ужгород : ПП Данило С.І., 2014. – 256 с.

2. Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство / [П. Байор, С. Горобчишина, М. Товт] ; за ред. Ю. Тищенко. – К. : Агентство «Україна», 2010. – 148 с.

3. Щодо внутрішньополітичної ситуації в Угорській Республіці // Регіональний філіал НІСД у м. Ужгород. – 29.09.06–05.10.06. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.niss.gov.ua/Monitor/Monitor27_n/02.htm#a1.

4. Az Országos Választási Iroda honlapja // Nemzeti Választási Iroda [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.valasztas.hu/hu/ovi/index.html>.

5. Országgyűlési Választás 2010 // Lap.hu oldalak (Állam, közélet, politika). – Valasztas. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://valasztas.lap.hu/orszaggyulesi_valasztas_2010/25529787.

6. Stumpf I. Pártosodás és választások Magyarországon / I. Stumpf // A többpártrendszer kialakulása Magyarországon 1985–1991. Tanulmánykötet / Szerkesztette Mihály Bihari. – Budapest : Kossuth Kiadó, 1992. – Oldal 40–49.